

Het bonte leven van
WESSEL OTTENHOFF

65

en
ANTJE VAN RAAB

door
R. H. Alma

Wie waren Wessel Ottenhoff en Anna Godefrida van Raab van Canstein? Men zal hun namen vergeefs in een encyclopedie zoeken, want beroemd zijn zij niet. Er zou dan ook geen reden zijn aan hen dit artikel te wijden, ware het niet dat zij door hun veelbewogen leven brede sporen in de archieven van verschillende instanties hebben nagelaten. Hieraan is het dan ook te danken, dat wij het navolgende verhaal hebben kunnen samenstellen. Veel dank is ook verschuldigd aan de heren R.G.J. Bakker, voor veel waardevolle informatie en ideeën, en jhr. W.F. van Raab van Canstein, die welwillend zijn familiepapieren ter inzage stelde. Tenslotte mogen ook de ambtenaren van de geraadpleegde archieven (met name het Gemeentearchief te Groningen) niet onvermeld blijven.

Op 8 juni 1702 werd Dr. Gottfried Wilhelm Raab, Geheimrat en Amtskammerrat te Kalkar en Kleef, opgenomen in de Pruisische adelstand, waarbij zijn afstamming uit het oer-adellijke geslacht von Canstein door de koning werd erkend (1). Zijn achterkleinkind Johan Jacob Wilhelm van Raab (Baron) van Canstein, enig kind van Gottfried Thomas van Raab (Baron) van Canstein, Kapitein in Statendienst, en van Anna Alida van Blijdenbergh, werd op 15 maart 1748 te Kalkar gedoopt. Op jonge leeftijd kwam hij met zijn ouders naar Wageningen. Reeds als ruim 16-jarige knaap trad hij in dienst van de Admiraliteit van Amsterdam, waarvan zijn oom Mr. Gerard Willem van Blijdenbergh raad was (deze zal zijn neef wel aan het baantje geholpen hebben). Hij werkte zich op tot Inspecteur voor Convooien en Licenten voor die Admiraliteit.

31 Jaar oud huwde hij, als Jean Jacques Guillaume de Raab de Canstein, in de Waalse Kerk te Rotterdam op 10 maart 1779 met de 17 jaar jonge Marie Catharine Boudon. Zij was een dochter van de wijn- en vlaskoopman Jean Boudon (± 1716 - 1795) te Rotterdam, en van Marie Marthe Baudouin (1717 - ± 1802). Het paar vestigde zich te Wageningen, waar ook bruidsgoms ouders woonden. Reeds op 21 oktober 1779 werd aldaar het eerste kind gedoopt: Anna Godefrida van Raab van Canstein, die in dit verhaal een hoofdrol zal spelen. Later zou het kind doof blijken te zijn. Het gezin verhuisde omstreeks 1783 naar Wijk bij Duurstede, waar zij een huis bezaten,

J.J.W. van Raab van Canstein

Waterpoort.

Hier werd Johanna Maria Martha (in de wandeling Mietje genaamd, 1785 - 1878, ongehuwd) geboren. Op 10 maart 1786 werd het huis alweer verkocht. Het laatste kind, Jeanne Adrienne, werd te Kleef geboren op 31 december 1786. Mogelijk verbleven ze toen bij hun neef Johannes Adrianus Knipschaer, Heer van den Horst (zoon van Arnold Knipschaer en Johanna Cornelia von Raab), die op 21 januari 1787 ook als peter voor het kind optrad. De negende dag na de geboorte werd de moeder, Marie Catharine Boudon, bevangen door koorts, waaraan zij op 15 januari stierf, 25 jaar oud, nalatende haar man en drie kinderen.

Achtergebleven met drie kleine kinderen, waarvan één doofstom, zag de vader zich gedwongen, teneinde zijn lasten te verlichten, zijn dochter Anna Godefrida bij zijn moeder (Anna Alida van Blijdenbergh, die het jaar daarvoor weduwe geworden was) in Wijk bij Duurstede onder te brengen. Hijzelf betrok met de twee andere kinderen zijn nieuw gehuurde buitenhuis "'t Slot" bij Meppel. Deels verbleef hij aldaar, deels woonde hij voor zijn werk aan het Hoedemakerspad te Amsterdam. Op 25 oktober 1789 hertrouwde hij daar met de 18 jaar jongere Anna Johanna Kinderman, die niet onwaarschijnlijk bij hem in betrekking was. Van de drie proclamaties voorafgaande aan dit huwelijk vond de tweede binnen een week na de eerste plaats, terwijl de derde geheel werd overgeslagen! Deze grote haast was niet voor niets: al op 27 december werd het eerste kind van het wel zeer prille echtpaar gedoopt. Uit het huwelijk werden zes kinderen geboren (zie bijlage II).

Sinds mensenheugenis werden doven als geestelijk onvolwaardig beschouwd en achtergesteld op horenden. Dovenonderwijs was dan ook zeldzaam en enkel voor de rijkste kinderen. De abt de l'Epée (1712 - 1789) was de eerste, die belangeloos doven uit het gewone volk onderwees, waartoe hij zelf een gebarentaal ontwierp. Zijn leerling Henri Daniël Guyot (1753 - 1828) begon in Groningen, waar hij Waals predikant was, rond 1785 twee dove kinderen te onderwijzen. De goede resultaten, die hij hiermee boekte, resulteerden in de oprichting van het Instituut tot Onderwijzing der Doven en Stommen (het huidige Instituut H.D. Guyot) in 1789. Om geld bij elkaar te krijgen werd er flink reclame gemaakt bij de gegoede burgerij. Zo vernam ook de familie van Antje, zoals Anna Godefrida genoemd werd, van de mogelijkheden, die voor haar bereikbaar waren. Direct na haar twaalfde verjaardag, de minimumleeftijd voor toelating, in september 1791 werd zij naar het Instituut te Groningen gestuurd, waar zij in een kosthuis werd ondergebracht, net als de andere leerlingen. "De fatzoenlijkst opgebragte meisjes, die juist met haar handen de kost niet behoeven te winnen", waaronder ook Antje, logeerden bij juffr. Geertruida Aleida Mörser (± 1754 - 1838), terwijl de andere meisjes "van mindere opvoeding, die maar ongelukkig zouden gemaakt worden met haar boven haar staat te gewinnen" werden in een ander kosthuis geplaatst.

Antje maakte snel vorderingen. Zo was zij op 21 maart 1792 één van de twee leerlingen, die Guyot geschikt achtte om te leren spreken. "Alle andere scholieren hebben een onaangename toon en het zoude aan de meiste niet haastwaerdig heb in het spreken te

onderrichten". (Guyot hechtte, net als de l'Epée, oorspronkelijk weinig waarde aan het leren spreken van doven. De basis van zijn onderwijs was de gebarentaal, pas later trad het spreken meer op de voorgrond). Het Instituut beschreef de vooruitgang van zijn kwekelingen als volgt: "Hunne houding, die bij de eerste aankomst onnozelheid en verlegenheid vertoont, is binnen weinige weken, nadat zij van den school gebruik gemaakt hebben, zó zichtbaar veranderd, dat zij uiterlijk genoegzaam geen blijken vertonen van hunne doofheid. Zij zijn allen vrolijk en gewillig, opmerkzaam en leergierig." Dit kwam tot stand door een zwaar lesrooster: reeds om 6 uur begonnen de lessen, waarna om 9 uur ontbeten werd (brood met bier!). De lessen gingen dan weer verder, de hele dag door met enkele pauzes. En dit dan zes dagen per week en het hele jaar door. Eén van de weinige ontspanningen was het dagtochtje "om zig buyten de Stad te vermaken", wat iedere zomer gehouden werd, o.a. naar Leek, "met afgehuirde schuilen" naar Veendam, Onderdendam en de Punt. Hun vorderingen in het leren toonden de leerlingen op de jaarlijkse publieke examens, die werden gehouden in de Broerkerk voor "van alle kanten in grote menigte toegevloeyde aanschouweren", waarbij de kinderen op allerlei wijze van het hun geleerde blijk gaven. Men moet niet vergeten, dat dat in die tijd iets volkomen nieuws en revolutionairs was. Zo verbaasden zich de toehoorders in 1798, toen enkele leerlingen "met elkanderen een duidelijk en verstaanbaar gesprek enkel op het gezicht van de trekken des monds hielden".

Sinds haar aankomst op het Instituut in September 1791 was Antje al twee jaar niet meer thuis geweest. Op 11 augustus 1793 schreef haar vader aan Guyot: "Herhaalde rijzen heeft Moeder mijn geschreeven, en nu nog nader in haar laatsten brief van 26 Julij haar verlangen om Antie, haar Peetekind, nog eens voor haar dood te sien. Dan de rijskosten en geschikte geleegentheid om het kind met vertrouwde personen hierheen te krijgen, hield mij terugge om haar in desselfs wensch behulpzaam te zijn. Dog daar sig thans eene geschikte geleegentheid op doet, wanneer Dominé Masman weeder over Meppeld na Utrecht gaat en sig met het kind wilde belasten tot hier, dan zoude ik selve in persoon eens na Utrecht en Wijk bij Duurstede brengen.(...) Bij retour van het kind hoop ik dan de eer te hebben UWelEerWaarde mondeling te spreken en van mijne Hoogachting, duure verpligting en dankbaare Erkentenis te verzeekeren." Het Instituut was echter van mening, dat er met de vacaties geen uitzonderingen gemaakt mochten worden. Daarom duurde het tot 29 juni 1794, dat de leerlingen uit Holland voor drie weken naar huis konden: eerst met de trekschuit naar Lemmer, en van daaruit met een schip naar Amsterdam. Antje werd daar door de dienstmeid van haar grootmoeder afgehaald en ging met de trekschuit door naar Utrecht. Daar zag om 10 uur 's avonds haar grootmoeder haar na bijna drie jaar "met danksegging" terug, "wegens de groote vordering, die sij tot een ider verwondering gemaakt heeft. Maar haar spraak was, soo als Jufv. Mörser mijn reeds geschreven had, schor, grof en hol. Wegens andere omstandigheden, die nog agterblijven, sprak ik den dokter, die haar een goede lating ordoneerde, poeders, die sij drie maal daags gebruikt, en om den anderen avond met de voeten in het water, daar de drukking op de borst ten eerste na veranderde, haar spraak duydelijker wierd, en nu soo is, dat mijn oode vrienden sig met mijn. dankseggende verwonderen.

(...) Zij schrijft leest en spreekt hier den dag door. Hier sijnde, sal ik haar ook occasie tot rekenen geven, en haar ge-
duurig dan met het eene en dan met het andere werkzaam houden,
ook bij mijn goede vrienden, daar zij komt. Zij schijnt ongemeen
veel agting en liefde voor UWEwd. (2) te hebben, dat haar pligt
is. Dom. Wijland kwam daags voor mijn vertrek van Utrecht bij
mijn, daar zij van alles mee heeft gepraat, over en weder ge-
schreven. Die kon sig niet genoeg verwonderen over de grote ver-
andering bij die tijd, doe SijnEwde te Groningen was. Zij is
seer vroolijk, maar ook bedaard, seer gesont. (...) Wat siet er
mijn lieve Antie capitaal uyt; wat heb ik stof van danken, aan
UWEwde en Juff. Mörser voor de goede behandeling van mijn lieve
klijndogter. Zij word alle dag uytversogt; soo ook nu is zij
uyt, anders liet ik haar hier wat bij schrijven." Na enkele
dagen langer dan de geplande drie weken in Wijk bij Duurstede
gebleven te zijn, daar grootmoeder vond, dat "ik mijn niet kan
beloven, dat ik haar oyt weer sal sien", werd Antje door de
dienstmeid weer naar Groningen gebracht en hervatte haar lessen.

Reeds geruime tijd zocht Ds. Guyot naar "een geschikt persoon,
welke hij tot dit onderwijs zou kunnen bequamen. En wat hoop
deed zich op, om zulk een persoon te zullen vinden? Wie zal zich
ten nutte der maatschappij beoeffenen, zonder daarmede een voor-
uitzicht op een behoorlijk tijdelijk bestaan te verbinden?" Er
werden verscheidene personen aangetrokken, waarvan echter ook
weer de meesten als onbekwaam werden weggestuurd. Op 18 juni
1794 werd besloten "den Jongeling Ottenhof, welke zeer veel Lust
toont, provisioneel bij het Instituut te Engageeren". Het betrof
hier Wessel Ottenhoff, gedoopt te Groningen op 31 juli 1778 als
zoon van Albert Ottenhoff en Geertje Kuiter. De familie Otten-
hoff stamt oorspronkelijk van een erve van die naam bij Delden.
Stamvader van de tak in Groningen werd Albert Ottenhoff, zoon
van Berend Ottenhoff en Fenneken Hoedemakers, die in 1699 naar
Groningen kwam, aldaar een boekweitmolen kocht en in 1705 huwde
met Tryntje Geerts (1681 - 1736). Hun zoon Berend (1711 - 1797),
eveneens boekweitmolder, had uit zijn huwelijken met Klaasje
Hulsebosch (1714 - 1745, telde verschillende predicanten onder
haar voorouders) en Anna Maria Everts Averages (1727 - 1790, even-
eens uit een domineesgeslacht) maar liefst zestien kinderen.
De oudste zoon uit het eerste huwelijk was Albert Ottenhoff
(1738 - 1818), die bode van de Syndicus werd. Hij huwde op 11
januari 1776 met Geertje Kuiter (1750 - 1819), dochter van de
slachter Wessel Kuiter (1720 - 1756) en Annigje Lammerts (1725 -
1785). Aanvankelijk betrok het echtpaar het huis van Alberts va-
der in de Oude Kijk in 't Jatstraat, doch spoedig huurden zij
een eigen huis in de Nieuwe Boteringestraat (in 1780 kochten ze
het). Hier werd de zoon Wessel in 1778 geboren, evenals de ande-
re kinderen uit het huwelijk, o.a. Klaasje (1782 - 1862), naai-
ster, in 1829 gehuwd met de kleermaker Antonius Wubbels) en
Willem Atzema Ottenhoff (1790 - ?), onderwijzer te Kropswolde,
genoemd naar de tweede man van zijn grootmoeder Annigje Lam-
merts, de hoofdmannendienaar Willem Atzema). Albert Ottenhoff
verkochte zijn huis op 2 mei 1791, tesamen met het aangrenzende
pand (dat hij in 1783 gekocht had) voor f 1890-19-0 en kocht een
tegenoverliggend huis, dus ook in de Nieuwe Boteringestraat ge-
legen. Dit huis verkocht hij weer op 6 mei 1805 voor f 3275.- en
op die datum kocht hij weer het huis, dat hij van 1783 tot 1791

had bezeten, voor f 1350.-. Duidelijk is de op- en neergaande lijn in zijn financiële omstandigheden te onderkennen.

Hoe de jonge Wessel met het Instituut voor Doven in contact kwam, is niet helemaal duidelijk, maar het is een feit, dat hij er al jong over de vloer kwam en wel eens wat hielp. Dit resulteerde in zijn benoeming op 15-jarige leeftijd tot ondermeester in 1794.

Hij functioneerde goed, evenals zijn ook pas aangestelde collega, de reken- en schrijfmeester Allert Jannes Wolthuis (uit de bekende organistenfamilie uit Leens), "terwijl de Instituteur Guyot de schoonste getuigenissen van dezelve aflegt, zodat zij aan de hoop, welke men van hen had opgevat, volkomen beantwoorden." Natuurlijk liep niet altijd alles naar wens. Zo werd op 23 april 1795 gemeld, dat Grietje Alberts Plenter door haar medeleerling J.F. Klein werd lastiggevalen. Deze legde na een ingesteld onderzoek de volgende verklaring af: "Het is waar, dat ik Grietje Plenter bekent heb, tweemaal, eerst op het kerkhof, 16 of 17 weken geleden en dan in de straat 3 weken geleden. Ik heb haar op de grond geworpen en de rokken opgetild."

Het relativeerde zijn gedrag, door de 16-jarige Wessel Ottenhoff ook van minder nette handelingen met het meisje te beschuldigen. Diens onschuld werd echter bewezen, toen Grietje Plenter desgevraagd verklaarde, "dat J.F. Klein de man is, en dat zij nooit iets onbetamelijks met W. Ottenhoff hadde gepleegd."

In augustus 1798 werden alle onderwijzers, die slechts halve dagen werkten, vervangen door Allert Wolthuis en Wessel Ottenhoff, "een veelbelovend jongeling, die reeds eenigen tijd bevorens uit loutere liefhebberij, met permissie van zijn WelEerw. het school hadde gefrequenteerd en blijken gegeven van ijver en lust in dat werk, wordende meest geëmployeerd in 't onderwijs van eerstbeginnenden." Het voorafgaande jaar had hij de kneepjes van het vak geleerd van de wegens wangedrag ontslagen onderwijzer J. Kleersnijder. In dat jaar kreeg Wessel ter aanmoediging f 50,- uitbetaald, doch na zijn vaste aanstelling werd, op zijn verzoek, zijn salaris op f 500,- per jaar gesteld; in die tijd geen slecht inkomen voor een 20-jarige jongeman.

Ondertussen woonde Antje nog steeds in het kosthuis bij Juffr. Mörser, dat sinds 1792 aan het Noorderkerkhof gevestigd was (oplettende lezers merken terecht op, dat dit vlakbij het huis van Wessel Ottenhoff is...). Hier was ook niet alles rozegeur en maneschijn: nadat in november 1797 een brand schade in het kosthuis had aangericht, werden een maand later door "den kranken staat der cassa van 't Institut" alle meisjes, dus ook die van "mindere opvoeding", bij Juffr. Mörser ondergebracht. Vanaf dat moment moesten de meisjes geregeld vermaand worden "omtrent derzelven ongeschikt gedrag jegens de kosthuishoudster". Ook werd er op 5 februari 1798 geklaagd over "ongereegeldheeden tusschen eenige kweekelingen van differente sexe", waartegen natuurlijk "alle nodige maatregelen" werden genomen. Op dat moment was men nog onwetend van een romance, die al een jaar lang plaatsvond, tussen een onderwijzer en een leerling op het Instituut: inderdaad, tussen Wessel Ottenhoff en Antje van Raab!

Op 18 juli 1798 ging Antje weer op vakantie naar haar grootmoe-

der, die ruim 3 jaar daarvoor naar Utrecht "op de Nuwe Gragt over de Hofpoort" verhuisd was. Deze ontving haar weer "met groote verwondering en aandoenelijke danksegging over de groote vordering, die zij gemaakt heeft". Antje zal haar verteld hebben over die aardige onderwijzer, die ongeveer van haar leeftijd was. Na de terugkeer in Groningen, nadat ze ook nog drie dagen bij haar vader in Amsterdam gelogeerd had, schreef ze haar grootmoeder, of deze in een huwelijk tussen haar en Wessel toe zou stemmen. Oma Blijdenbergh antwoordde dat zij daar niet onwelwillend tegenover stond en vertelde het gebeurde aan Antjes vader. Deze had inmiddels "'t Slot" bij Meppel voor het voormalige klooster Dickninge in De Wijk verruild als buitenhuis. Op 20 oktober 1798 schreef Antje aan haar vader aldaar de volgende brief:

"Hartelijk geliefde vader!

Ik ben nog frisch en gezond, ik doe U de groetenis, ik hoop, dat gij nog gezond zijt. (...)

Op den 15 October heb ik mijn grootmoeders brief door Juffer Morser wel ontvangen, ik heb uit de brief vernomen, dat grootmoeder wil het wel, en ik verzoek U of ik met de burger Ottenhoff mag trouwen, want ik heb hem hartelijk lief, hij is een goede jonge, en heeft mij al over 1½ jaar zeer lief gehad. Hij vertelde mij, dat zijn vader aan U zal verzoeken en dan zal hij ook aan U Edele vraagen, ik hoop gij zegt ja. Ik geloof hij verdient veel geld, hij heeft mij een fraaye medaillon, een streng mooye koraalen enzv. gegeven, omdat hij mij bemind, en dat ik zal worden zijn vrouw als mijn lieve vader het hebben wil.

Ik ben Uw Edele gehoorzaame en liefhebbende dogter,
A.G. van Raab "

Haar vader zag echter wel enkele bezwaren. Zo vond hij, dat de geliefden nog wel erg jong waren (20 en 19 jaar), en verder wist hij niet of ze wel genoeg inkomsten zouden hebben, vooral omdat hij zelf niet veel kon meegeven. Wessels vader schreef op 10 november, dat hij toegaf dat ze nog jong waren, "dog als zij haar brood kunnen winnen, dan is het jong beter goed als oud kwalijk. En als zij malkanderen vermogen, dan geloofve ik U Edele dogter met mijn zoon gelukkig is. En wat zijn inkomsten betreft: hij heeft bij het Instituut dit jaar nog maar 500 gl., dat ik denk wel ras zal verhoogt worden, en is dan nog schielijk in staat om er buiten dat nog een hondert gulden bij te maken. En dan kunnen zij er hier ter plaatse goed van bestaan." Toen bovendien de door Albert Ottenhoff opgegeven Amsterdamse zakenrelaties wisten te vertellen, dat diens familie "brave deftig burgerluy" waren, gaf Antjes vader aan Wessel toestemming met zijn dochter te verkeren. Hiervoor bedankte Wessel hem met voor hem typerende woorden: "UEd. toestemming om met UEd. dochter te mogen verkeereren, was een voor mij zeer aangename tijding, hoewel ik er al lang gebruik van had gemaakt (evenwel niet zo openbaar)." Eind november vond de verloving plaats.

Inmiddels had Ds. Guyot gemerkt, "dat de persoon van Ottenhoff en de Juffr. Raab eenige inclinatie voor elkanderen zouden hebben," waarvan hij op de vergadering van 11 november melding maakte. Het Instituut kon het niet erg waarderen, dat zij er

41
niet eerder in gekend waren, vooral toen bleek dat de wederzijdse ouders het al practisch eens waren. Er bleef het Instituut dan ook niets anders, dan Wessel en Antje aan te sporen tot "eer zeer omzigtig en in allen opzichte behoedzaam gedrag". Wessel beloofde hierop "van zijnen kant de strikste oplettendheid op zijn gedrag". Op 19 januari 1799 werd een koele brief naar Antjes vader geschreven waarin het Instituut om een expliciete toestemming tot het huwelijk vroeg, omdat men "de conversatie tusschen de jonge lieden ten beste van het Institut wilde regelen". Antjes vader antwoordde: "Ik vertrouw egter met in het ooghouding, dat de immediate cassatie van die verkeerung een mijsje ongelukkig kan maaken. In hoe verre nu die hartstogt werkt op stom en doov geboorne weet ik niet (sic!)." Ook Antjes grootmoeder nam "met groote ontroering" kennis van de brieven die het Instituut en haar zoon elkaar schreven. Zij schreef op 26 februari 1799 aan het Instituut: "Seeder 4 maande tijds ben ik telkens in een critieke omstandighid geweest, nu nog seer swak, daarbij mijn hoge jaren, die na bij de 80 lopen, en nu dese voor mijn ontsettende brief, stellen mijn in sulc eenen toestant, waarvan ik de gevolge vrees, want ik moet er uyt besluyten, dat de goedkeuring tot dit huwelijk van Ulieden af sou hangen, en een mijsie, dat ik soo teer bemin bemin (een Freudiaanse vergissing!) onherstelbaar ongelukkig sou kunnen worden. O, dat ik haar dan nimmer na Groningen had gesonden; sulks sou geen reputatie aan het Institut toe brengen. (...) Verschoond mijn ouderdom en swakhijd. Ik had niet gedacht het soo ver te brengen en heeft mijn veel moeyte gekost. Nu sal ik niet gerust, voordat ik antwoord heb of het huwelijk zijn voortgang sal hebben, want dat schijnt nu aan Uwlieder willekeur te staan; en wierd het verbroken... Nu voel ik, dat ik verder swijge moet, mijn hertstogten gaan te ver. O ik oud swak mensch, had ik den dag niet beleeft. (...) Ik hoop maar, dat mijn soo teer geliefde klijndogter, die soo seer aantrekkelijk is (sic!) niets onvriendelijks hierover bejegend sal zijn. Mijn uytgebrijde brief sal denkelijk Uwlieden vervelende zijn om te lesen, maar mijn hert is er soo vol van, dat ik als niet ijndigen kan." Gelukkig werd kort hierna de vrede weer getekend tussen het Instituut en Antjes vader en toen stond niets de verkerung van Wessel en Antje meer in de weg.

Inmiddels was Antje zo ver gevorderd met haar onderwijs, dat zij op 23 april 1799 bij ds. Guyot haar belijdenis kon doen in de Waalse kerk tesamen met twee medeleerlingen. Twee dagen later werden alle drie ontslagen van het Instituut, "als genoegzaam kundig en geschikt om in de Maatschappij te verkeerren". Hiermee was een einde gekomen aan Antjes 7½-jarige opleiding, waarbij zij zich haar betiteling in 1792 van "veelbelovend meisje" waardig toonde. Zo was zij één van de negen leerlingen, die in 1798 naar de tekenacademie (thans academie Minerva) mochten, waar haar tekentalent op 23 juni 1798 als de op twee na beste van die negen beoordeeld werd. Verder werd zij op 21 januari 1799 tot Repetitrice van het meisjeskosthuis aangesteld.

Tien dagen na haar ontslag, op 5 mei 1799, vond in de Waalse kerk het huwelijk plaats tussen Wessel Ottenhoff en Anna Godefrida van Raab van Canstein. Bij de ondertrouw trad voor Antje de reken- en schrijfmeester Allert Wolthuis op, terwijl bij het

opmaken van het huwelijkscontract (3) haar vader naar Groningen gekomen was. Aan Wessels kant waren zijn ouders, zijn oom en tante Albert de Groot en Frouke Kuiter en zijn zuster Klaasje Ottenhoff aanwezig. Antjes grootmoeder kon niet bij het huwelijk aanwezig zijn, maar zij schreef: "daar ik den Heemel voor dank, dat ik aan soo een mijn hertelijk geliefd kind sou overgeven. Waar soude wij dan op wagte, terwijl mijn klijndogter tot het huwelijk genegen scheen, kon sij niet beter als aan een persoon, die haar soo veele jaren gekend had. Had sij haar volkomen sintuygen, dan had sij wel voor 2 jaar hier sijnde een groot huwelijk kunnen doen, maar ik geef haar nu liever aan desen brave jongeling, die haar kend en weet met haar om te gaan, en die ik begrijp, dat haar en sij hem teder beminnen."

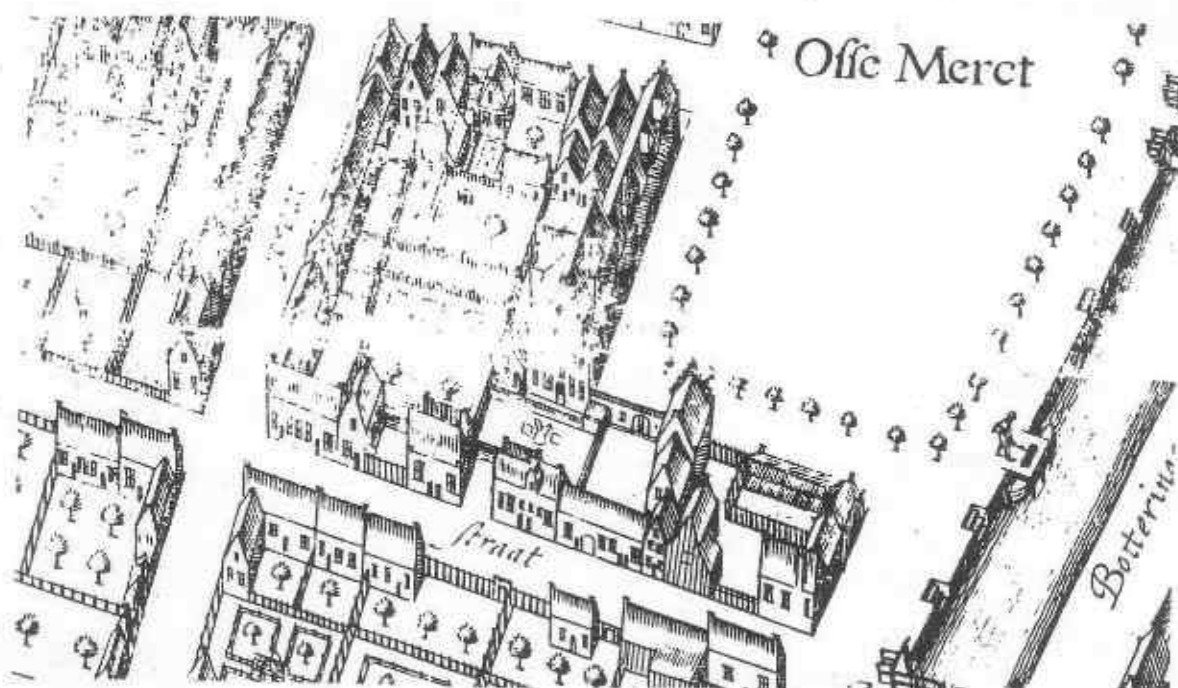
Het jonge paar woonde in bij Wessels ouders in de Dude Boteringestraat. Antje was hier al begin april ingetrokken, met toestemming van het Instituut, omdat haar aanstaande schoonmoeder "eene bijzondere betrekking tot haar gevoelde als de bruid van haaren zoon". Reeds op 21 oktober 1799 (dus vijf maanden na het huwelijk!) werd het eerste kind geboren. In totaal kregen zij de volgende kinderen:

1. Marie Catharine (Matje), geboren 21 oktober 1799.
2. Geertrude Alberdine, geboren 31 januari 1802, overleden 28 mei 1802.
3. Alberdine Geertrude (Dina), geboren 27 april 1803.
4. Albert Jean Jacob (Albert), geboren 13 november 1805.
5. Jean Jacob (Jan), geboren 23 augustus 1808.
6. Guillaume (Willem), geboren 6 november 1810.
7. Jacques Godefroi (Koos), geboren 31 januari 1813.

Op 27 januari 1803 overleed op bijna 80-jarige leeftijd Anna Alida van Blijdenbergh, Antjes grootmoeder. Antje heeft al haar grootouders en een stief-overgrootmoeder (Everdina Maria van Grimbergen, weduwe Jacob Hendrik van Blijdenbergh, overleden ruim 90 jaar oud op 4 juni 1795 te Utrecht) bewust meegemaakt: Gottfried Thomas van Raab van Canstein, Jean Boudon en Marie Marthe Baudouin overleden toen Antje respectievelijk 6, 15 en 23 jaar was. Met haar grootouders Boudon in Rotterdam zal zij denkkelijk weinig contact gehad hebben; zij worden althans nooit in de vele brieven genoemd. Wel lieten zij Antje een behoorlijke som geld na, terwijl grootmoeder van Blijdenbergh haar ook wel goed bedacht zal hebben. Antje had echter een man, die absoluut niet met geld om kon gaan. Per 1 januari 1803 zag Wessel, ondanks "enige omstandigheden met hem voorgevallen", zijn salaris van f 500,- naar f 600,- per jaar verhoogd. Hij stak zich echter diep in de schulden, zó erg zelfs, dat het Instituut op 5 december 1803 Sinterklaas moest spelen voor Wessels schuldeisers: zijn salaris werd als volgt verdeeld: f 300,- per jaar als kostgeld voor zijn ouders, f 150,- voor zijn vrouw en f 150,- voor de crediteuren, met wie de Rentmeester van het Instituut een afbetalingsregeling trof. Eén van hen, H. Kijff, wilde echter direct geld zien, waarop Wessel hem zijn "tinnen verlakte koffypot" gaf, als onderpand voor 27 gld., 12 stuiver en 3 duiten. (4)

Zo waakte men ijverig voor de reputatie van de onderwijzers van

het Instituut. Toen de kosthuishoudster vrouw Gisolf in juni 1805 "opzettelijk onwaarheden uitstrooide door te verhalen, dat de Schoolonderwijzers de meisjes de rokken hadden opgetild om te zien of dezelve wel zuiver waren", werd deze dan ook ernstig vermaand over deze "verdichte en gezochte leugenen". In november 1807 verliet Wessel het ouderlijk huis, en betrok met zijn gezin een huis van het Instituut, in de Nieuwe Kijk in 't Jatstraat. Ondanks de regeling van zijn salaris in 1803 hoopten de schulden zich zó op, dat hij zich op aandringen van het Instituut op 17 augustus 1809 onder curatele liet stellen (5) van zijn ooms Benjamin en Gerhardus Ottenhoff. Dit zal niet langer dan een jaar geduurd hebben, doch weliswaar werden zo de financiële omstandigheden wat gladder getrokken, het gedrag van Wessel verbeterde zich niet, evenals (nauw daarmee samenhangend) de verhouding met zijn vrouw. Zo erg zelfs, dat, toen Antje eind 1812 in verwachting was van haar laatste kind, (volgens haar zeggen) Wessel haar mishandeld heeft. In dit verband is het ook opmerkelijk, dat de geboorte van het kind (Koos) op 31 januari 1813 pas een week later, op 6 februari, door de vader werd aangegeven.

Détail van de kaart van Haubois, 1645. Het huisje grenzend aan de linkeronderhoek van het bleekveldje in het midden van de foto, werd van 1807 tot 1815 door het gezin van Wessel Ottenhoff bewoond. Tussen 1645 en 1807 is het huisje natuurlijk wel eens ver- of herbouwd.

Rond augustus 1814 barstte de bom: Antje vluchtte met haar oudste 14-jarige dochter en de 1½ jaar oude Koos naar haar vader in Amsterdam. Deze had inmiddels omstreeks 1809 een ander buitenhuis gehuurd: het huis Cattelaar onder de gemeente Wierden (Overijssel) (6). De vier andere kinderen Dina (11 jaar), Albert (8 jaar), Jan (6 jaar) en Willem (3 jaar) liet Antje in Groningen achter. Door dit alles ging Wessels gedrag er niet op vooruit. Op 30 januari 1815 bracht ds. Guyot ter vergadering "zijne klagen over het slecht gedrag van den onderwijzer Ottenhoff". Deze

beloofde plechtig zich te beteren, maar werd gewaarschuwd, dat bij nieuwe klachten "zonder eenige oogluiking ten zijne opzichte, zoodanig eene resolutie zal worden genomen, als het meest overeenkomstig zal zijn met de belangen van het Instituut."

Ondanks deze niet mis te verstane taal en zijn plechtige belofte, stortte hij zich vol overgave in het geestrijk vocht. Ook met daaruit voortvloeiende zaken (die wij aan de fantasie van de lezer overlaten) moet hij zich behoorlijk bezig hebben gehouden. De vier kinderen werden door hun grootvader Albert Ottenhoff onder de hoede genomen. Het Instituut zag het uiteindelijk niet meer zitten met zijn best betaalde onderwijzer (Wessel verdienende op dat moment f 700,- per jaar) en stelde hem voor de keus: eervol ontslag vragen of oneervol ontslag krijgen. Hij verkoos het eerste en zo werd hem op 9 oktober 1815 "honora-bel ontslag" verleend. Zijn opvolger werd de 14-jarige zoon van ds. Guyot, Rembt Tobie Guyot. Aan Wessels pedagogische qualiteiten behoeven wij niet te twijfelen: het zegt genoeg, dat men hem nog zo lang heeft aangehouden als onderwijzer, ondanks de al 13 jaar regerende klachten over hem.

Grootvader Albert Ottenhoff meldde het ontslag van zijn zoon en de vervelende situatie van zijn vier kleinkinderen per brief aan Antjes vader. Deze antwoorde op 22 oktober 1815 hierop: "derzelver inhoud heeft mij, om der geheel ongelukkige vrouw en arme kinders wille, wel tot in mijn ziel bedroeft, maar niet verwonderd. Want wat waar billijker, wat waar zederd jaren lang natuurlijker te verwagten, dan dat (zoude een zoo aller agtingswaardige Directie van zulk een weldadig institut, het spreekwoord doen gelden: Kwade voorbeelden bederven goede zeden) HunEdele dan een uitvaagsel der Maatschappij, derwelke alle slegtigheden in zich vereenigd, als dronkenschap, hoererij, geldverkwisting, vrouwenbeul in haar voorige zwangerschap, leugenaar, onmedogend man & vader van hun instituut weg joegen. Dat HunEdele zulks niet eerder gedaan hebben, schrijf ik alleen toe aan het langmoedig geduld en medelijden met vrouw en kinders."

Mochten Antje en haar kinderen door het Instituut en alle andere personen en instanties van hulp verstoken blijven -beloofde haar vader- "zal zij met hunne kinderen alle bij haar, door mijne hulp, tot voor den Troon van onzen weldadigen Monarch (?) gebragt worden, ten einde daar hulp en ondersteuning te smeken voor een doofstom, van voor haar huwelijk ongelukkig gemaakt (8) meisje (hoewel de Eer van eene der allergeeringste Klasse Burgers even dierbaar, even onherstelbaar is als die der eerste Edellieden). Zoo is het lijder dan dog ook waar, van een meisje, dewelke uit 404-jarige van vader op zoon bewezen adel (9) soort sproot. Vijftien jaar lang heeft zij gebrek, veel tijds armoede, de laagste vernedering door hem geleden. (...) En mag ik voor de vuist opregt spreken, daaraan is gedeeltelijk Uwe schuld. Gij, mijn vriend, waart te Groningen, Gij zaagt zijn levenswijze, Gij wist hij zijn volle inkomen genoot, Gij wist, dat de vrouw niet zooveel tot het kopen van een paar schoenen gezonden wierd, en dan vraag ik: waarom hem alles laten verteren, tot zijn bederf?"

Uitgebreid legde hij verder uit, waarom hij de zorg over de vier achtergebleven kinderen niet op zich kon nemen: van 1 januari

1811 tot 31 december 1812 was hij zonder inkomen geweest "door het surgeren van mijn pensioen", terwijl hij ook nog 6000 Francs (een behoorlijk capitaal!) moest hebben van het Franse Gouvernement, "waarvan nimmer iets terecht komt, daar mijne door den Minister van Finantie Hertog van Gaete erkende beregtiging 6 maanden Deventer gebloqueerd, door mij den 29 April eerst ontvangen en dus te laat om in het Fransche Grootboek ingeschreven te kunnen worden". Tot overmaat van ramp kwam de remplaceant voor zijn zoon Adrianus levend uit Rusland terug, die natuurlijk zijn geld (f 1900,-) wilde hebben. Bovendien had hij nog 6 kinderen tot zijn last, alsmede Antje en haar 2 kinderen. Alles bij elkaar werd er dus veel van zijn portemonnaie geveerd: "nu terwijl ik schrijf, hebben mijn vrouw en al de kinders, except Antje, die de pot kookt, 14 dagen lang van 's morgens vroeg tot des 's avonds donker aardappelen gerooit. Dat doet men uit geen weelde. (...) Ik heb en ik kan niet meer. Mijn vermogens strekken zonder hulp, zoo verre niet, dat ik uitzigt hebbe, dit jaar met zulk een huishouding een heel Beest te slagten. (...) Te meer, daar bij de op hande zijnde nieuwe organisatie, alle binnkantoren wegvallen en ik misschien van 52-jarigen dienst, gering pensioen erlang."

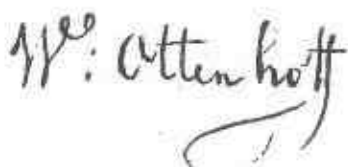
Ook Albert Ottenhoff kon de lasten van zijn 4 kleinkinderen niet langer alleen dragen. Op 24 december 1815 lichtte hij de Waalse kerkeraad over het gebeurde in. Deze riep direct Wessel op het matje, welke berouw verklaarde, dat hij trachtte zich te beteren en opnieuw de steun en hulp te verdienen van fatsoenlijke mensen, om enkele middelen tot levensonderhoud te vinden. Totdat hij zelf weer in het onderhoud van zijn kinderen kon voorzien, verzocht hij de Diaconie voor hen zorg te dragen. Daarbij stelde hij ook nog een erfenis van een oudoom van zijn vrouw (de 83-jarige Mr. Gerard Willem van Blijdenbergh, oud-Burgemeester van Gouda en oud-Raad der Admiraliteit van Amsterdam) in het vooruitzicht. De diaconie besloot Albert Ottenhoff f 6,- per week te geven voor het onderhoud van de kinderen. Verder werden ook de suikeroom en Antjes vader aangeschreven. Van Blijdenbergh was echter niet van plan voor zijn achterneefjes en -nichtje te zorgen, zelfs niet toen de kerkeraad ds. Voorduin te Utrecht, "ami particulier de Monsr. Blijdenbergh", inschakelde om te bemiddelen. Ook de brief, die aan Antjes vader werd gestuurd, leverde de Diaconie geen geld op. Van Raab antwoorde pas op 28 februari 1816, doordat "eene hardnekkige en langdurige rumatisme en bezetting op de borst mij zederd den 4 Decb. en nog actueel aan huis, kamer, bed en stoel gebonden heeft en welker gevolge ik vreeze, dat in eene toring of verval van kragten zal eindigen. Zonder dat, had ik UwEd. verëerende letteren eerder beantwoord. Het strekt mij tot geen gering genoegen, dat den WeEerwd. Heer Gerlach, Ottenhoff, het uitvaagsel der Maatschappij, met nog veel te zagte kouleuren, hem zijn conduiten heeft voorgehouden, dan ik vreeze, dat het de moriaan gewassen is, want daar den WelEerw. Heer Guillot, zijn vader, en ook zijn arme vrouw en vrienden niets hebben kunnen uitregten, vreeze ik, dat alle welgepaste vermaningen van den Heer Gerlach ook te vergeefs zullen zijn. Want dat allerslegtste voorwerp, is ongevoelig voor Eer, Huwelijksbetrekking, ouderliefde en de naauwste banden der natuur, Kinderliefde etc." Bij deze brief sloot van Raab een brief (die wij reeds uitgebreid

geciteerd hebben) in, "aan den braven vader van dat slegte voorwerp, door mij den 22 Octb. 1815 gezonden, welke copij missive ik zeer vriendelijk verzoeken na lecture en communicatie aan den WelEerw. Heer Gerlach te willen verbranden." (Dit laatste is dus niet gebeurd!).

Handtekeningen van Wessel Ottenhoff:

1816

1838

1841

Op 5 juli 1816 schreef Wessel de kerkeraad, dat zijn ouders wegens hun "bekrompene behuizing" en hun "zoo ver gevorderde jaaren" niet langer voor zijn kinderen konden zorgen. Men besloot Dina, Albert en Jan elders uit te besteden, terwijl Willem bij zijn grootouders bleef voor f 1,- per week. Niet lang daarna werd Willem ook bij zijn zus en twee broers ondergebracht, omdat zijn grootouders wegens hun ouderdom naar het Pepergasthuis verhuisden. Daar overleed Albert Ottenhoff, bijna 80 jaar oud, op 9 juni 1818 en zijn vrouw Geertje Kuiter, 69 jaar oud, op 27 oktober 1819. Toen waren de kinderen, omdat Wessel zich helemaal niet meer met hen bemoeide, geheel op de Diaconie aangewezen. Ze werden naar school gestuurd en leerden een ambacht. Willem kwam bijvoorbeeld in de leer bij een drukker en Jan bij een kleermaker. De drie broers Ottenhoff werden op 19 februari 1821 ondergebracht bij Pieter Barre voor f 4,- per week. Dina kreeg echter niets meer van de Diaconie, omdat zij haar zilveren oorijzer zoek gemaakt (wrsch. verkocht) had. Vermoedelijk zal zij niet lang hierna, in ieder geval vóór 1825, naar haar moeder, zuster en jongste broer, die op dat moment op Cattelaar verbleven, vertrokken zijn, een zorg minder voor de Waalse Diaconie. Deze had ook al enkele pogingen gedaan, de kinderen kwijt te raken. In oktober 1816 had men al inlichtingen over het Ned. Herv. Armenhuis ingewonnen, om hen daar geplaatst te krijgen (zonder resultaat) en op 2 september 1822 schreef men aan de Maatschappij voor Weldadigheid of Jan Ottenhoff niet in één der colonies geplaatst kon worden (eveneens vruchteloos).

Albert zag in 1826 van verder onderhoud van de Diaconie af en vertrok op 18 juni 1827 naar Mons (wrsch. Bergen in België). Zijn broer Jan gaf op 15 augustus 1827 te kennen, dat hij "in het vervolg voor zijn eigen onderhoud zoude zorgen en de Waalsche Diaconie niet weer lastig zoude vallen." Dit is het laatste wat wij van deze twee gevonden hebben; over hun verdere leven is niets meer bekend.

Intussen ging het Wessel niet voor de wind. "Na menigvuldige pogingen te hebben aangewend, mijn brood door handenarbeid op een eerlijke wijze te verdienen, blijft tot mijne bittere droefheid niets anders overig, te verzoeken eene provisionele onder-

stand uit de kas der Diaconie te mogen erlangen. Behoeftel! Dringende behoefte noodzaakt mij tot dezen stap", schreef Wessel op 30 september 1820. Hij kreeg zijn gevraagde hulp in de vorm van kleren en geld, f 1,35 per week. Na zijn ontslag in 1815 had hij ook zijn huis in de Nieuwe Kijk in 't Jatstraat moeten verlaten en zijn miserabele financiële situatie, vergunde het hem niet een ander huis te huren. In januari 1821 schreef hij, "hoe hij bij gebrek aan werk buiten staat is zijn dagelijksch brood te kunnen verdienen, en nog veel minder de weeklijksche huur van zijn bed te betalen, dat hij zonder die betaling op morgen voor vast zal moeten missen, hetgeen hem in eene beklagenswaardige toestand zoude brengen, dewijl het saizoen nog te guur is, om des nachts op een bos stroo te slapen, zooals hij den gantschen voorleden zomer gedaan heeft."

Derhalve verzocht hij, of zijn toelage door de Diaconie een weinig kon worden verhoogd, omdat hij nog geen werk had. In 1822 vond hij werk en zijn uitkering stopte. Dan volgen er acht jaren, waarin wij Wessel nergens tegenkomen. In 1830 vinden we hem in het bevolkingsregister terug. Hij woont dan samen met de werkvrouw Aaffien Derks Bruilsema (1801 - 1841), welke twee buitenechtelijke kinderen had: Jacoba, geboren 3 juli 1825 Groningen en Willem, geboren 14 april 1829 Groningen. Ook bij Wessel had zij enige kinderen, nl.: Jan Jacob, geboren 23 november 1832, Derk Derks, geboren 13 april en overleden 2 mei 1835 en Klasina, geboren 24 oktober 1836. (10). In deze tijd woonde het stel aan het Zuiderdiep en in de Grote Kruisstraat, terwijl Wessel op velerlei wijze zijn brood verdiende: hij komt voor als tuinman, plaatdrukker en voermansknecht. Daarbij kreeg hij ook weer sinds 1831 vooral 's winters geld en kleren van de Waalse Diaconie. Al met al lijkt het, dat hij in de dertiger jaren een betrekkelijk geregeld leven leidde met zijn nieuw gestichte gezin. (In het bevolkingsregister van 1840 worden de kinderen Bruilsema zelfs Ottenhoff genoemd!). Met zijn andere kinderen had Wessel helemaal geen contact meer. Toen zijn zoon Willem in 1838 in het huwelijk trad, gaf Wessel bij notariële acte zijn toestemming.

Aan de voor Wessel relatief voorspoedige jaren kwam abrupt een einde: waarschijnlijk door een besmettelijke ziekte overleden kort na elkaar op 10 mei, 13 mei en 15 juli 1841 respectievelijk zijn dochter Klasina, zijn huisgenote Aaffien Derks en zijn zoon Jan Jacob Bruilsema.

Op 16 februari van dat jaar, had de Waalse Diaconie al opgemerkt, dat Wessel door zijn wangedrag niet langer op de lijst der vast bedeeden paste. Dit werd nog eens bevestigd, toen de Diaconie merkte, dat hij al sinds enige tijd de hem toebedeelde kleding verkocht en beleende! Ongetwijfeld gebruikte hij het geld om vergetelheid te zoeken in de alcohol. Op 24 oktober 1841 weigerde de Diaconie hem turf en aardappelen voor de winter te geven, omdat hij dat al van elders ontvangen had (van wie, is niet duidelijk). Het ging van kwaad tot erger met onze onfortuinlijke vriend: hij ging uit bedelen langs de straten, waarbij hij gearresteerd werd. Op 28 december 1841 werd hij, zoals zo vele bedelaars in die dagen, opgezonden naar de bedelaarscolonie bij de Ommerschans. Niet zonder vreugde vernam ook de Waalse kerkerad dat hun lastige klant, "sujet incorrigible", weg was. Fijntjes merkte men op: "c'est un avantage pour notre

Diaconie!"

De Ommerschans was in die dagen een strafcolonie, in tegenstelling tot Veenhuizen, waar enkel vrijwillig mensen geplaatst werden. Het leven was er niet makkelijk. De colonisten werden 's ochtends onder bewaking naar het land gebracht, waar ze de ganse dag noeste arbeid verrichtten onder het wakend oog van de soldaten. Dit harde leven vergde veel van Wessels gestel: al een jaar nadat hij in de Ommerschans gekomen was, overleed hij op 24 januari 1843 aan toring. Dezelfde man, die in 1798 een veelbelovend jongeling genoemd werd, stierf onder erbarmelijke omstandigheden na een 64-jarig leven, waarvan hij 26 jaar onder censuur van de kerkeraad gestaan had. In zijn overlijdensacte wordt hij genoemd: weduwnaar van Anna Godefrida van Raab, terwijl zijn vrouw echter op dat moment nog in leven was.

Wij zagen reeds, dat Antje het met haar kinderen Matje en Koos en haar vader en diens zes kinderen het niet erg breed hadden in 1815. Vermoedelijk zal hun financiële situatie zich wel wat verbeterd hebben na de dood van hun rijke oom G.W. van Blijdenbergh op 20 augustus 1819. Lang heeft Antjes vader de vruchten van deze erfenis niet meer kunnen plukken. Op 30 maart 1820 overleed op huize Cattelaar 72 jaar oud de Heer Jan Jacob Willem van Raab van Canstein, gepensioeneerd ontvanger der Convooyen en Licenten. Hierna bleef het gezin nog enige jaren in Wierden wonen. Op 27 juni 1825 kwamen Anna Johanna Kindermans (Antjes stiefmoeder), Johanna Maria Martha van Raab van Canstein en Maria Catharina Ottenhoff met attestatie van de Nederlands Hervormde Kerk van Enter (gemeente Wierden) naar Aalten. Op 10 augustus volgde Alberdina Geertruida Ottenhoff, die, zoals wij reeds eerder zagen, van Groningen naar haar moeder op Cattelaar was gegaan.

Antje betrok, als weduwe Ottenhof, met haar drie kinderen het huis waarin tot dan toe haar halfbroer Adrianus gewoond had. Van haar verblijf in Aalten weten wij practisch niets. Op 31 januari 1843 overleed zij, 63 jaar oud, onwetend van het feit, dat haar man precies één week te voren in de Ommerschans overleden was! Haar dochters Dina en Matje bleven in hetzelfde huis wonen, tesamen met hun tante (Antjes halfzuster) Theresia Cipperiana, die inmiddels weduwe was geworden. Op 26 januari 1856 overleed Dina. Haar zuster Matje plaatste de volgende advertentie: "Heden morgen overleed, tot mijne bittere droefheid, in den ouderdom van 53 jaren, mijne eenige en hartelijk beminde Zuster, Alberdina Geertruida. Haar lijden was langdurig en groot, doch zij leed geduldig, eene keelteering van eenige maanden, maakte een einde aan haar, voor mij en hare verdere Betrekkingen zoo dierbaar leven." Matje zelf overleed eveneens ongehuwd, 71 jaar oud, op 29 oktober 1870 te Delden, waar zij bij haar aangetrouwde oom Johannes David Werdmüller von Elgg (1790 - 1880) logeerde. Ook voor haar plaatste de familie een overlijdensadvertentie.

De jongste zoon van Wessel en Antje, Koos, had op 15-jarige leeftijd dienst genomen. Zijn carrière bij het leger ontlenen wij aan een uittreksel uit het militair Stamboek, welk uittrek-

sel thans nog in familiebezit is:

- 28 oktober 1828 - Als volontair in dienst getreden bij de zevende Afdeling Infanterie.
- 28 december 1828 - Volontair.
- 21 oktober 1830 - Korporaal.
- 15 juni 1841 - Overgegaan naar het Garnizoens Bataillon Hoorn.
- 1 februari 1843 - In het kader geplaatst.
- 12 april 1843 - Soldaat.
- 31 december 1843 - Uit de sterkte gebracht, met een pensioen van f 48,- per jaar.

Tijdens de opstand in België werd hij in 1830, 1831, 1832 en 1833 in de vesting Grave geplaatst, terwijl hij in 1834 bij het Mobiele leger ingedeeld was. Dit alles leverde hem twee medailles op: het Metalen Kruis op 5 april 1832 en de Bronzen Medaille op 15 februari 1837. Deze laatste werd hem echter weer ontnomen op 26 april 1843, in dezelfde tijd, dat hij tot soldaat geregadeerd werd. Helaas kon niet worden nagegaan, waarom men tot deze vergaande stappen overging, doch het is duidelijk dat Koos zich behoorlijk misdragen moet hebben.

Na zijn ontslag vertrok Koos naar Groningen, waar hij op 20 februari 1845 huwde met Aleida Feenstra (1813 - 1876), dochter van de arbeider Harm Hindriks Feenstra en Lamke Hindriks Homan. Vermoedelijk lag de reden van zijn komst naar Groningen in de aanwezigheid van zijn broer Willem daar, ofschoon (of juist omdat) hij hem nooit gekend had. Willem had op 9 augustus 1830 bedankt voor verdere bedeling door de Waalse Diaconie. Op 3 mei 1838 huwde hij te Winschoten met Wilhelmina Buining (1815 - 1897), dochter van Berend Buining, arbeider en cipier, en Abel-tje Klaassens van Delden. Enige jaren tevoren had hij in Winschoten gewoond, waar hij mogelijk zijn bruid had leren kennen. Bij de geboorte van zijn oudste kinderen komt hij nog voor als letterzetter, doch spoedig wordt hij als boekdrukker en stadsdrukker vermeld. In 1855 vertrekt hij, om ons onbekende redenen, naar Veendam, waar hij dan drukkersgezel genoemd wordt. Hetzelfde jaar keert hij weer naar Groningen terug, maar ook hier brengt hij het tot zijn dood, op 4 januari 1862, niet verder dan boekdrukkersknecht en letterzetter. Bij de naamgeving van zijn tien kinderen is op te merken, dat hij Wessel noch Anna Godefrida vernoemde, terwijl zijn broers en zusters wel ruimschoots aan de beurt kwamen. Koos vernoemde bij zijn vier kinderen zijn vader vanzelfsprekend niet, maar wel zijn moeder en zusters. Ondanks hun zo verschillende opvoeding hebben Koos en Willem goed contact met elkaar gehad. Geregeld komt de één voor als getuige, wanneer de ander de geboorte van zijn kind aangeeft. Ook hebben zij nog wel omgang gehad met andere Ottenhoffen in Groningen, hun verre neven.

Oorspronkelijk waren Willem en Koos beiden lidmaat van de Hervormde Kerk, doch op 13 februari 1849 ging Koos over tot het Waalse geloof. Op latere leeftijd werd hij ook nog een tijd onderhouden door de Diaconie, doch dit werd op een gegeven moment gestopt, toen hij niet langer behoeftig was. Daarbij beloofde hij ook het gekregen geld later weer terug te betalen. Breed heeft Koos het nooit gehad. In Groningen bracht hij het niet verder dan gepensioneerd militair en rijkswegarbeider. Hij o-

verleed 64 jaar oud op 15 april 1877, een jaar na zijn vrouw.

NASCHRIFT:

In de familie is niets overgeleverd over het tragische huwelijk van Wessel en Antje. Toch is hun invloed op het nageslacht nog duidelijk aanwezig. Zo weten nog vele nazaten van de jongste zoon Koos niet zonder trots te vertellen, dat ze van het adellijke geslacht van Raab van Canstein afstammen. Mijn overgrootvader, een kleinzoon van Koos, kende ook nog vele Franse liedjes, die hij van zijn moeder Anna Godefrida Ottenhof geleerd had. Opmerkelijk is het, dat dergelijke dingen bij de nazaten van Willem niet zijn overgeleverd. Wel zijn er thans nog vele Ottenhoffs (en nageslacht in de vrouwelijke lijn) die typische van Raab van Canstein-namen dragen: Jacobus Godefridus, Willem, Anna Godefrida en Johannes Godefridus. Bijna alle nu nog levende Ottenhoffs van de Groninger tak, stammen rechtstreeks af van Koos of Willem en dus van Wessel Ottenhof en Anna Godefrida van Raab van Canstein, wier levensverhalen wij hierboven aan de vergetelheid hebben trachten te ontrukken.

NOTEN:

- (1) -Deze afstamming van het geslacht von Canstein wordt tegenwoordig als onjuist beschouwd.
- (2) -Bedoeld is natuurlijk ds. Guyot, aan wie de brief ook gericht is.
- (3) -Recht. Arch. III y 4 april 1799, Gem. Arch. Gron.
- (4) -Recht. Arch. III H 11, fol. 143, Gem. Arch. Gron.
- (5) -Recht. Arch. III xx 1, fol. 170, Gem. Arch. Gron.
- (6) -Zo blijkt uit de huwelijksakte van Johanna Adriana van Raab van Canstein.
- (7) -Hij bedoelt koning Willem I!
- (8) -Hier duidt hij waarschijnlijk op het feit, dat al vijf maanden na het huwelijk van Wessel en Antje het eerste kind geboren werd.
- (9) -Terugrekenend herkent iemand, die bekend is met de genealogie van Raab van Canstein in het jaar 1411 het jaar, waarin volgens de legende Friedrich Raben von Canstein voor een duel naar Winterswijk vluchtte.
- (10) -De eerste twee buitenechtelijke kinderen zullen vermoedelijk niet van Wessel zijn, omdat deze niet door hem werden aangegeven, terwijl dit bij de laatste drie wel het geval was. Bovendien zou Wessel geen reden hebben, om zijn zoon Willem te noemen, daar zijn zoon Willem Ottenhoff nog leefde. Uit de vernoeming van Jan Jacob Bruilsema zou men kunnen concluderen, dat Jean Jacob Ottenhoff, Wessels zoon, in 1832 mogelijk al overleden is, doch dit alles is zuiver veronderstelling.

Met het expliciet vermelden van alle gebruikte bronnen voor dit artikel, zouden enige afleveringen Gruoninga gevuld kunnen worden. Derhalve volstaan wij met het noemen van de notulen en de ingekomen en uitgegane stukken van het Archief van het Instituut voor Doven H.D. Guyot en het Archief der Waalse Gemeente te Groningen (beide berusten op het Gemeentearchief te Groningen), waarin verreweg het meeste van het in dit artikel ge-

schrevene terug te vinden is. Verder is ook dankbaar gebruik gemaakt van de genealogie van Raab van Canstein op het Centraal Bureau voor Genealogie te Den Haag.
Het hierbij afgedrukte portret van J.J.W. van Raab van Canstein berust bij Jhr. W.F. van Raab van Canstein te Amstelveen. De andere familieportretten zijn helaas in de vorige eeuw door brand verloren gegaan.

BIJLAGE I.

Fragmentgenealogie Ottenhoff

- I. Albert Ottenhoff, ged. 8 augustus 1738 Groningen, overl. 9 juni 1818 Groningen, gehuwd 11 januari 1776 Groningen met Geertje Kuitert, ged. 20 december 1750 Groningen, overl. 27 oktober 1819 Groningen.
Uit dit huwelijk:
1. Berend, ged. 16 juli 1777 Groningen, jong overl.
 2. Wessel, ged. 31 juli 1778 Groningen, volgt II.
 3. Klaasje, ged. 4 maart 1781 Groningen, jong overl.
 4. Klaasje, ged. 9 april 1782 Groningen, overl. 14 mei 186 Martenshoek, gehuwd 7 augustus 1829 Hoogezand met Antonius Wubbels, kleermaker.
 5. Berend, ged. 16 juli 1786 Groningen, jong overl.
 6. Willem Atzema, ged. 30 november 1788 Groningen, jong overl.
 7. Willem Atzema, ged. 22 augustus 1790 Groningen, onderwijzer te Kropswolde, gehuwd (ondertr. 22 april 1809 Kropswolde) met Alberdina Jans Krans, waaruit kinderen. Hij hertrouwde 19 november 1846 Hoogezand Geessien Homkes.
- II. Wessel Ottenhoff, ged. 31 juli 1778 Groningen, overl. 24 januari 1843 Ommerschans, gehuwd 5 mei 1799 Groningen met Anna Godefrida van Raab van Canstein, ged. 21 oktober 1779 Wageningen, overl. 31 januari 1843 Aalten.
Uit dit huwelijk:
1. Marie Catharine, geb. 21 oktober 1799 Groningen, overl. 29 oktober 1870 Delden.
 2. Geertrude Alberdine, geb. 31 januari 1802 Groningen, overl. 28 mei 1802 Groningen.
 3. Alberdine Geertrude, geb. 27 april 1803 Groningen, overl. 26 januari 1856 Aalten.
 4. Albert Jean Jacob, geb. 13 november 1805 Groningen.
 5. Jean Jacob, geb. 23 augustus 1808 Groningen.
 6. Guillaume, geb. 6 november 1810 Groningen, volgt III.a.
 7. Jacques Godefroi, geb. 31 januari 1813 Groningen, volgt III.b.
- III. a. Guillaume Ottenhoff, geb. 6 november 1810 Groningen, overl. 4 januari 1862 Groningen, gehuwd 3 mei 1838 Winschoten met Wilhelmina Buining, geb. 7 augustus 1815 Winschoten, overl. 29 november 1897 Groningen.
Uit dit huwelijk:
1. Abeltje, geb. 25 maart 1839 Groningen.
 2. Albert Jan Jacob Willem, geb. 4 december 1840 Groningen.
- A

schrevene terug te vinden is. Verder is ook dankbaar gebruik gemaakt van de genealogie van Raab van Canstein op het Centraal Bureau voor Genealogie te Den Haag.
Het hierbij afgedrukte portret van J.J.W. van Raab van Canstein berust bij Jhr. W.F. van Raab van Canstein te Amstelveen. De andere familieportretten zijn helaas in de vorige eeuw door brand verloren gegaan.

BIJLAGE I.

Fragmentgenealogie Ottenhoff

- I. Albert Ottenhoff, ged. 8 augustus 1738 Groningen, overl. 9 juni 1818 Groningen, gehuwd 11 januari 1776 Groningen met Geertje Kuitert, ged. 20 december 1750 Groningen, overl. 27 oktober 1819 Groningen.
Uit dit huwelijk:
1. Berend, ged. 16 juli 1777 Groningen, jong overl.
 2. Wessel, ged. 31 juli 1778 Groningen, volgt II.
 3. Klaasje, ged. 4 maart 1781 Groningen, jong overl.
 4. Klaasje, ged. 9 april 1782 Groningen, overl. 14 mei 186 Martenshoek, gehuwd 7 augustus 1829 Hoogezand met Antonius Wubbels, kleermaker.
 5. Berend, ged. 16 juli 1786 Groningen, jong overl.
 6. Willem Atzema, ged. 30 november 1788 Groningen, jong overl.
 7. Willem Atzema, ged. 22 augustus 1790 Groningen, onderwijzer te Kropswolde, gehuwd (ondertr. 22 april 1809 Kropswolde) met Alberdina Jans Krans, waaruit kinderen. Hij hertrouwde 19 november 1846 Hoogezand Geessien Homkes.
- II. Wessel Ottenhoff, ged. 31 juli 1778 Groningen, overl. 24 januari 1843 Ommerschans, gehuwd 5 mei 1799 Groningen met Anna Godefrida van Raab van Canstein, ged. 21 oktober 1779 Wageningen, overl. 31 januari 1843 Aalten.
Uit dit huwelijk:
1. Marie Catharine, geb. 21 oktober 1799 Groningen, overl. 29 oktober 1870 Delden.
 2. Geertrude Alberdine, geb. 31 januari 1802 Groningen, overl. 28 mei 1802 Groningen.
 3. Alberdine Geertrude, geb. 27 april 1803 Groningen, overl. 26 januari 1856 Aalten.
 4. Albert Jean Jacob, geb. 13 november 1805 Groningen.
 5. Jean Jacob, geb. 23 augustus 1808 Groningen.
 6. Guillaume, geb. 6 november 1810 Groningen, volgt III.a.
 7. Jacques Godefroi, geb. 31 januari 1813 Groningen, volgt III.b.
- III. a. Guillaume Ottenhoff, geb. 6 november 1810 Groningen, overl. 4 januari 1862 Groningen, gehuwd 3 mei 1838 Winschoten met Wilhelmina Buining, geb. 7 augustus 1815 Winschoten, overl. 29 november 1897 Groningen.
Uit dit huwelijk:
1. Abeltje, geb. 25 maart 1839 Groningen.
 2. Albert Jan Jacob Willem, geb. 4 december 1840 Groningen.
- A

3. Berend, geb. 8 juni 1842 Groningen.
4. Johannes Godefridus, geb. 30 mei 1844 Groningen.
5. Nicolaas, geb. 7 februari 1846 Groningen.
6. Marinus Albertus, geb. 26 december 1847 Groningen, overl. 24 mei 1848 Groningen.
7. Berend, geb. 9 maart 1850 Groningen.
8. Marinus Albertus, geb. 5 februari 1852 Groningen, overl. 14 september 1855 Veendam.
9. Jantje, geb. 24 augustus 1855 Veendam, overl. 28 mei 1857 Groningen.
10. Maria Catharina, geb. 26 augustus 1859 Groningen, overl. 20 april 1862 Groningen.

III.b. Jacques Godefroi Ottenhoff, geb. 31 januari 1813 Groningen, overl. 15 april 1877 Groningen, gehuwd 20 februari 1845 Groningen met Aleida Feenstra, geb. 7 september 1813 Oldehove, overl. 19 juni 1876 Groningen.

Uit dit huwelijk:

1. Anna Godefrida, geb. 21 december 1845 Groningen.
2. Harm, geb. 2 mei 1849 Groningen.
3. Marinus Albertus, geb. 12 mei 1852 Groningen, overl. 1 augustus 1858 Groningen.
4. Albertus Marius, geb. 9 mei 1859 Groningen.

BIJLAGE II.

Fragmentgenealogie van Raab van Canstein.

I. Johan Jacob Wilhelm van Raab van Canstein, ged. 15 maart 1748 Kalkar, overl. 30 maart 1820 Enterbroek, gehuwd 1e. 10 maart 1779 Rotterdam Marie Cath. Boudon, geb. 18 maart 1761 Rotterdam, overl. 15 januari 1787 Kleef. Hij hertr. 25 oktober 1789 Amsterdam Anna Johanna Kinderman (dochter van Jan Kinderman en Sara Heimans), geb. ± 1766 Leeuwarden, overl. 2 januari 1846 Aalten.

Uit het eerste huwelijk:

1. Anna Godefrida, zie onder bijlage I.
2. Jan Martinus, ged. 12 juli 1781 Wageningen, jong overl.
3. Adriaan, ged. 23 mei 1784 Wijk bij Duurstede, begraven 21 juli 1784 aldaar.
4. Johanna Maria Martha, ged. 14 augustus 1785 Wijk bij Duurstede, overl. 17 maart 1878 Aalten.
5. Johanna Adriana, geb. 31 december 1786 Kleef, overl. 28 februari 1866 Delden, gehuwd 31 augustus 1821 Wierden met Johannes David Werdmüller von Elgg, geb. 18 november 1790 Hellevoetsluis, overl. 17 oktober 1880 Delden, kanton-rechter te Delden.

Uit het tweede huwelijk:

6. Catharina Elisabeth, ged. 27 december 1789 Meppel, overl. 6 september 1830 Zwolle, geh. 8 oktober 1809 Goor met Gerhard Leen, geb. 18 februari 1781 Lochem, overl. 31 januari 1834 Zwolle, rector der Latijnse school te Zwolle. (Zie ook Ned. Leeuw 1957, kol. 304).
7. Adrianus, ged. 8 mei 1791 Meppel, overl. 6 mei 1862 Nijmegen, controleur der Directe Belastingen, geh. 2 september 1812 Amersfoort met Catharina Alberta Schultz, ged. 24 februari 1791 Amersfoort, overl. 11 juni 1886 Deventer

(Zie verder Ned. Adelsboek).

8. Gerrit Jan, ged. 18 november 1792 Meppel, overl. kort vóó 22 februari 1796 Meppel.
9. Sara Johanna, ged. 20 augustus 1794 Meppel, geh. 8 juni 1821 Wierden met Jacobus Johannes Klijnpenninck, ged. 18 juni 1794 Nijmegen, Med. Dr. te Aalten.
10. Theresia Cipperiana, geb. 25 september 1796 De Wijk, geh. 7 juni 1819 Wierden met Antonie Johannes Voorhorst, geb. 5 september 1793 Zwolle, commissaris der accijnzen.
11. Cornelia Gerhardina, geb. 18 juni 1798 De Wijk, geh. 6 juni 1822 Zwolle met Berend Voorhorst, geb. 8 januari 179 Zwolle, overl. 1 september 1830 Zwolle, commies bij de be lastingen. (Hij was doof).

BIJLAGE III.

Fragmentgenealogie Bruilsema.

- I. Aaffien Derks Bruilsema, geb. 17 juni 1801 Zandeweer, overl. 13 mei 1841 Groningen, dochter van Derk Derks Bruilsema en Geertje Pieters, had de volgende buitenechtelijke kinderen, waarvan de laatste drie bijna zeker bij Wessel Ottenhoff:
 1. Jacoba, geb. 3 juli 1825 Groningen, na 1841 niets meer bekend.
 2. Wille, geb. 14 april 1829 Groningen, na 1841 niets meer bekend.
 3. Jan Jacob, geb. 23 november 1832 Groningen, overl. 15 juli 1841 Groningen.
 4. Derk Derks, geb. 13 april 1835 Groningen, overl. 2 mei 1835 Groningen.
 5. Klasina, geb. 24 oktober 1836 Groningen, overl. 10 mei 1841 Groningen.